

SFERA PERSOANELOR JURIDICE CARE RĂSPUND DIN PUNCT DE VEDERE PENAL

Xenofon ULIANOVSKI,

doctor habilitat în drept, conferențiar universitar (Vicepreședinte CA Chișinău)

Mihai DOGARU,

doctorand (Judecătoria Tîrgu Jiu, județul Gorj, România)

REZUMAT

Întrebarea cu privire la răspunderea penală a persoanelor juridice este reglementată de Convenția penală privind corupția adoptată la 27.01.1999 la Strasbourg, de Convenția ONU împotriva corupției adoptată la 31.10.2003 la New York și de legislațiile diferitelor state. Republica Moldova a semnat Convenția ONU împotriva corupției la 28.09.2004, ratificată prin Legea nr. 158-XVI din 6.07.2007.

În doctrină și în legislațiile statelor există un consens privind răspunderea penală a persoanelor juridice de drept privat, dar rămânând în discuție problema răspunderii penale a persoanelor juridice de drept public, a entităților lipsite de personalitate juridică, a persoanelor juridice străine și a altor persoane juridice. Aceste aspecte ne-am propus să le examinăm în acest articol și să constatăm cum sunt reglementate de codurile și legile altor țări (Franța, Belgia, Marea Britania etc.).

Cuvinte-cheie: persoană juridică, răspundere penală, sistem juridic, impunitate penală, persoană juridică de drept privat, persoană juridică de drept public, entități lipsite de personalitate juridică, entități autonome și organizate.

SUMMARY

The issue concerning the penal responsibility of a juridical person is regulated by the the penal Convention as to corruption adopted on the 27.01.1999 in Strasbourg, by the UNO Convention against corruption adopted on the 31.10.2003 in New York and by the legislations of different states. The Republic of Moldova signed the UNO Convention against corruption on the 28.09.2004, ratified by the Law nr. 158-XVI of 6.07.2007.

In the doctrine and in the legislations of the states there exists a consensus as to the penal responsibility of juridical persons of private law, but remaining in discussion the problem of penal responsibility of juridical persons of public law, of entities not having a juridical personality, of foreign juridical persons and of other juridical persons. We have decided to examine these aspects in the present article and to conclude how there are regulated the codes and laws of other countries (France, Belgium, Great Britain, etc.).

Keywords: juridical person, penal responsibility, juridical system, penal impunity, juridical person of private law, juridical person of public law, entities devoid of juridical personality, autonomous and organized entities.

Primul pas în încercarea de cristalizare a unui sistem juridic, bazat pe principiul răspunderii penale a persoanelor juridice, îl reprezintă determinarea sferei persoanelor juridice, cărora li se poate aplica această răspundere.

În plan european, unul din răspunsurile la această întrebare îl dă Convenția penală privind corupția¹, adoptată la 27.01.1999 la Strasbourg, în art. 18 al căreia se stipulează: „Fiecare parte adoptă măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc necesare pentru a se asigura că persoanele juridice pot fi făcute responsabile pentru infracțiunile de corupție activă, de trafic de influență și pentru spălarea banilor stabilite în virtutea prezentei Convenții, atunci când ele sunt comise în beneficiul lor de către orice persoană fizică, care activează fie individual, fie în calitate de membru al unui organ al persoanei juridice, care exercită o funcție de răspundere în cadrul ei, în baza: unei puteri de reprezentare a persoanei juridice; sau unei autorități pentru a lua decizii în numele persoanei juridice; sau unei autorități pentru a exercita un control în cadrul persoanei juridice; cât și pentru participarea unei astfel de persoane fizice în calitate de complice sau de instigatoare la comiterea infracțiunilor menționate mai sus”.

Tot în așa sens se reglementează această întrebare în Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției, adoptată la New York la 31 octombrie 2003

și semnată de Republica Moldova la 28 septembrie 2004², în art. 26, intitulat „Răspunderea persoanelor juridice”, unde se stipulează: „Fiecare stat parte adoptă măsurile necesare, conform principiilor sale juridice, pentru a stabili răspunderea persoanelor juridice care participă la infracțiunile stabilite conform prezentei convenții...”

În doctrină și în legislațiile diferitelor state, există un consens în ceea ce privește răspunderea penală a persoanelor juridice de drept privat, rămânând în discuție problema răspunderii penale a persoanelor juridice de drept public, răspunderea penală a entităților lipsite de personalitate juridică, a persoanelor juridice străine și a altor persoane juridice – aspecte care vor fi examinate în cele ce urmează.

1.1. Persoanele juridice de drept privat

În doctrină este unanim admisă acceptarea calității de subiect al răspunderii penale a persoanelor juridice de drept privat, cu destinațiile ei principale, societățile comerciale³, precum și în cazul persoanelor juridice fără scop lucrativ, așa cum este reglementată în Codul penal francez și în legea belgiană privind instituirea răspunderii penale a persoanelor juridice, libertatea de asociere nefuncționând decât în limitele impuse de lege (în primul rând, de legea penală), iar pe de altă parte, scopul nepatrimonial al asociației nefiind suficient pentru a justifica o soluție de impunitate în cazul

săvârșirii infracțiunilor⁴. Cazurile de impunitate penală trebuie să fie, ca și în cazul persoanelor fizice, o excepție absolut necesară și, prin urmare, strict reglementată de legea penală, în acord deplin cu principiul egalității în fața legii penale.

În Codul penal francez, este reglementată răspunderea penală a persoanelor juridice (art.121-2 Cod penal), iar potrivit art.5 alin.(1) din Codul penal belgian „orice persoană juridică răspunde penal pentru infracțiunile săvârșite”. Codul penal olandez prevede la art.51 alin.(1) că infracțiunile pot fi săvârșite de persoane fizice sau persoane juridice, iar la alin.(3) al aceluiași articol prevede că „în scopul aplicării dispozițiilor precedente, persoanei juridice îi sunt asimilate societatea care nu are personalitate juridică, respectiv asociația și fundația”.

Acest fapt se explică prin aceea că *asociațiile* dispun de patrimoniul real și important în vederea realizării scopului pentru care s-au constituit, iar dacă resursele sunt folosite pentru săvârșirea de infracțiuni, de câștigul astfel obținut beneficiază toți membrii asociației.

Pe de altă parte, în cazul *fundațiilor* au loc importante transferuri patrimoniale, generatoare de infracțiuni⁵, cum este cazul unei fundații care se folosește de facilitățile fiscale legislative pentru întreprinderea de acțiuni care se află în afara scopului declarat, săvârșind infracțiuni de fals, evaziune fiscală etc. În sens contrar, s-a considerat că fundațiile trebuie excluse din categoria entităților sancționabile penal, cu motivarea că în cazul lor în prim-plan apare un patrimoniu, și nu un grup de persoane, ele fiind simple centre materiale sau ideale în jurul cărora se organizează drepturi și obligații recunoscute de lege⁶.

Activitatea sindicatelor poate determina săvârșirea de infracțiuni, cum ar fi cele prevăzute de legislația muncii, dar și alte infracțiuni. Astfel, s-a arătat în doctrină, că un sindicat poate săvârși o infracțiune împotriva siguranței statului, când culege informații cu caracter secret de la membrii săi pentru a le transmite unei puteri străine, sau o infracțiune de insultă ori calomnie prin publicațiile patronate⁷. În cazul sindicatelor, nu se aplică, de regulă, sancțiunea dizolvării sau suspendării activității.

O adevărată evoluție în ceea ce privește răspunderea penală a sindicatelor o găsim în dreptul englez, deoarece, inițial, potrivit Legii privind sindicatele din 1871, acestea nu erau considerate ca putând răspunde din punct de vedere penal, eventualele acuzații urmând a fi îndreptate împotriva administratorului sindicatului (*trustee*).

Cu toate acestea, în practica judiciară, ce constituie izvor de drept, instanța supremă britanică a statuat că un sindicat poate răspunde penal, deoarece, dacă legea îi recunoaște capacitatea de a deține bunuri sau de a publica articole defăimătoare, pentru identitate de rațiune, legea trebuie să îi recunoască și capacitatea de a răspunde pentru faptele comise în administrarea bunurilor sale (*House of Lords, dec. The Taff Vale Ry. Co. v. The Amalgamated Society of Ry. Servants* (1901). Par-

lamentul a emis totuși în anul 1906 o lege care statua imunitatea de jurisdicție penală și delictuală a sindicatelor, iresponsabilitate limitată ulterior la infracțiunile săvârșite în cadrul unui conflict de muncă.

În prezent, sindicatele engleze rămân singurele entități colective de drept privat din Marea Britanie care nu răspund penal (*Court, dec. Bussy v. The Amalgamated Society of Ry. Servants* (1906)⁸.

În schimb, în SUA, chiar în ciuda protestelor violente ale sindicatelor, instanța supremă a decis printr-o decizie din 1922 că trebuie instituită răspunderea penală și în cazul sindicatelor (*United States Supreme Court, dec. The United Mine Workers of America v. The Coronado Coal Co.* (1922)⁹. Cazul implica o serie de infracțiuni deosebit de grave, printre care este și omorul, și tentativa de omor¹⁰. Oricum, legiuitorul american, chiar dacă ar fi cedat presiunii sociale ce a fost exercitată asupra sa, are o putere mult mai redusă decât cel englez, deoarece legislația în vigoare poate fi făcută inefficientă prin controlul de constituționalitate exercitat de instanțele judecătorești.

Răspunderea penală poate fi aplicată și partidelor politice, patronatelor, organizațiilor religioase ori aparținând minorităților.

1.2. Persoanele juridice de drept public

Spre deosebire de situația persoanelor juridice de drept privat, răspunderea penală a persoanelor juridice de drept public a făcut obiectul unor controverse în doctrină.

Inițial¹¹, s-a considerat că aceste entități nu ar trebui să răspundă din punct de vedere penal, deoarece ele asigură o misiune de serviciu public ce se caracterizează prin necesitate și continuitate, aceste două principii opunându-se diminuării, prin aplicarea de pedepse sau sancțiuni, a drepturilor și puterilor conferite de lege persoanelor juridice de drept public.

Aplicarea unei amenzi afectează patrimoniul persoanei juridice și astfel se restrâng mijloacele destinate realizării scopului său, după cum și închiderea unui stabiliment al persoanei juridice diminuează continuitatea activității acesteia, respectiv diminuează capacitatea de a răspunde nevoilor pentru care a fost creată¹².

Dacă serviciile publice ce fac obiectul acestor entități au funcționat necorespunzător, ceea ce conduce uneori la săvârșirea de infracțiuni, iar terții, respectiv membrii comunității, care aveau dreptul să beneficieze de acestea au fost deja afectați, nu se mai impune aplicarea unei sancțiuni penale acelei entități, deoarece, în acest caz, se afectează o dată în plus situația aceluiași persoane nevinovate. De exemplu, după ce locuitorii unei localități au fost afectați de poluarea cauzată de serviciul de termoficare, aceștia ar trebui să suporte și consecințele închiderii unei centrale termice, datorită condamnării penale pentru o infracțiune la protecția mediului¹³.

Opinia majoritară în literatura de specialitate, la care ne raliem și noi, este însă cea favorabilă angajării răspunderii penale a persoanelor juridice de drept public¹⁴, deoarece potrivit principiului constituțional

al egalității persoanelor în fața legii este inechitabil ca pentru aceeași faptă o persoană juridică să fie sancționată sau nu, după cum aparține dreptului public sau privat¹⁵. Se apreciază că numai persoanele juridice de drept public ce implică exercițiul autorității de stat nu răspund penal, dar și în acest caz soluția trebuie să fie nuanțată, deoarece majoritatea acestor persoane juridice au în obiectul de activitate numeroase activități cu caracter economic în domeniul serviciilor publice, astfel că nu se pot excepta *de plano* de la nonresponsabilitatea penală¹⁶.

Potrivit exemplului prezentat anterior, care ar fi rațiunea excluderii penale, dacă centrala termică se află în exploatarea unei persoane juridice de drept public, din moment ce urmările infracțiunii și consecințele închiderii ei sunt identice, indiferent dacă aceasta ar putea fi exploatată de o întreprindere publică sau de o societate privată.

Pe de altă parte, aplicarea unor sancțiuni penale acestor entități de drept public, dincolo de efectele asupra membrilor colectivității, își dovedește o incontestabilă utilitate în practică.

La fel ca și în cazul membrilor inocenți ai unei persoane juridice de drept privat, și în urma condamnării unei persoane juridice de drept public, persoanele care nu sunt implicate în săvârșirea infracțiunii pot ajunge să fie lipsite de serviciile oferite de către această persoană juridică.

Această asemănare de efecte se explică prin faptul că dacă membrii unei persoane juridice de drept privat au dreptul de a alege organele de conducere ale acesteia, membrii unei comunități au și ei dreptul de a alege, direct sau indirect, organele de conducere ale persoanelor juridice de drept public de ale căror servicii beneficiază¹⁷.

Astfel, în dreptul român, sunt aleși în mod direct primarii, consiliile locale, consiliile județene, iar acestea, la rândul lor, au în subordine regiile autonome de interes local.

Răspunderea penală a persoanelor juridice de drept public este promovată și de poziția celui de-al XV-lea Congres Internațional de Drept Penal (1994), care recomandă instituirea unei legislații privind tragerea la răspundere penală a persoanelor juridice de drept public pentru infracțiunile la legislația privind protecția mediului.

O excepție privind răspunderea penală a persoanelor juridice de drept public este admisă în majoritatea legislațiilor și vizează statul, așa cum există în legislația franceză, belgiană, braziliană, a Republicii Moldova sau a României. Numeroase argumente vin în sprijinul acestei imunități, respectiv că statul este prezumat că acționează în toate împrejurările în interesul public, că acesta nu se poate sancționa pe sine, fiind imposibilă sancționarea penală a autorității publice¹⁸.

Celelalte persoane juridice de drept public răspund din punct de vedere penal în cadrul unor limite care variază de la un sistem legislativ la altul, cum este cazul în dreptul belgian, dreptul olandez, dreptul Republicii Moldova, dreptul român, dreptul SUA, al Australiei,

Canadei, Marii Britanii, al Danemarcei, al Finlandei sau dreptul francez.

De exemplu, potrivit vechiului Cod penal al României, la art.19¹ se prevede că „Persoanele juridice, cu excepția statului, a autorităților publice și a instituțiilor publice care desfășoară o activitate ce nu poate face obiectul domeniului privat, răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice, dacă fapta a fost săvârșită cu forma de vinovăție prevăzută de legea penală”.

Potrivit Noului Cod penal al României, adoptat prin Legea nr. 286 din 17 iulie 2009, publicat în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 510 din 24 iulie 2009, intrat în vigoare la data de 1 februarie 2014 prin art.246 din Legea nr.187 din 2012, art.135 reglementează condițiile răspunderii penale a persoanelor juridice, prevăzându-se că „Persoana juridică, cu excepția statului și a autorităților publice, răspunde penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice. Instituțiile publice nu răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în exercitarea unei activități ce nu poate face obiectul domeniului privat. Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit la săvârșirea aceleiași fapte”.

1.3. Entitățile lipsite de personalitate juridică

Sfera entităților care intră sub incidența răspunderii penale nu se identifică obligatoriu cu colectivitățile care au personalitate juridică. Este cazul entităților lipsite de personalitate juridică, deoarece, în prezent, aceste entități, chiar dacă nu au personalitate juridică, au o forță economică importantă și un potențial criminogen ce nu poate fi neglijat. Pe de altă parte, impunitatea care ar decurge din condiționarea angajării răspunderii penale de existența personalității juridice face ca acțiunea penală, cu toate consecințele sale, să depindă de voința infractorilor, aceștia înființând o entitate lipsită de personalitate juridică în loc de o persoană juridică, pentru desfășurarea activității infracționale. Tot astfel fondatorii unei societăți ar putea insera în mod deliberat în actele constitutive ale societății o cauză de nulitate absolută care, dacă nu ar fi descoperită la înregistrarea societății, ar exonera de răspundere penală această entitate. De asemenea, același rezultat s-ar obține prin dizolvarea voluntară a societății după săvârșirea unei infracțiuni și înainte de începerea urmării penale¹⁹.

Relevantă pentru angajarea răspunderii penale nu este existența personalității juridice potrivit legii civile, ci existența unui subiect autonom ce prezintă o organizare instituțională²⁰.

În consecință, soluția optimă ar fi includerea în sfera de incidență a răspunderii penale, pe lângă persoanele juridice, și a altor colectivități care constituie entități autonome și organizate, iar pentru a asigura previzibilitatea normei penale, legea trebuie să individualizeze acele entități colective asimilate persoanelor juridice din punct de vedere penal²¹.

În plan legislativ însă nu putem vorbi de o soluție unitară privind răspunderea penală a acestor entități, deoarece fiecare sistem de drept stabilește în mod diferit sfera entităților colective cărora li se aplică răspunderea penală.

Astfel, *dreptul francez* recunoaște răspunderea penală doar entităților înzestrate cu personalitate juridică (art.121-2) Cod penal francez.

În acest sistem de drept, nu pot avea calitatea de subiect activ al unei infracțiuni entitățile lipsite de personalitate juridică, cum este cazul societăților în participație, al societăților de fapt sau al grupurilor de societăți²². Spre exemplu, când mai multe societăți se asociază formând o societate în participație și desemnează un reprezentant comun pentru a asigura securitatea unui șantier, culpa acestuia angajează penal societățile care s-au asociat, iar nu societatea în participație²³.

Excluderea grupului de societăți din sfera răspunderii penale a făcut obiectul criticilor unei părți a doctrinei, deoarece, deși societățile care formează grupul sunt autonome din punct de vedere juridic, în realitate se află într-o strânsă interdependență economică, financiară, bancară sau contabilă, unele decizii fiind impuse filialelor de către societatea mamă în interesul grupului, filiala care comite infracțiunea nefiind decât un simplu instrument. Pe de altă parte, este injustă impunerea obligațiilor patrimoniale rezultate din sancțiunea penală în sarcina filialei, în condițiile în care acțiunea a fost decisă de grupul de societăți, fiind dificil de probat existența intenției în cazul filialei, cât timp decizia a fost impusă în numele interesului grupului de către cei ce dețin puterea economică în cadrul acestuia.

În *dreptul belgian* însă s-a optat pentru extinderea sferei de aplicare a răspunderii penale a entităților colective și raportat la colectivitățile cărora legea civilă nu le recunoaște personalitatea juridică. Astfel, potrivit art.5 alin.(3) Cod penal belgian „Sunt asimilate persoanelor juridice:

a) asociațiile momentane și asociațiile în participație;

b) societățile comerciale vizate de art.2 alin.(3) din legile coordonate asupra societăților comerciale și societățile comerciale în formare;

c) societățile civile care nu au luat forma unei societăți comerciale”.

Această extensie a domeniului răspunderii penale a persoanelor juridice nu privește toate entitățile lipsite de personalitate juridică, ea limitându-se la cele care desfășoară o activitate economică, legea omițând *asociațiile de fapt*, deși acestea pot desfășura activități cu caracter economic. De aceea se apreciază în doctrină, la fel ca în cazul asociațiilor în participație, că legiuitorul ar trebui să supună răspunderii penale și asociațiile de fapt.

Soluția asimilării unora dintre entitățile lipsite de personalitate juridică cu persoanele juridice se regăsește și în *dreptul olandez*, unde potrivit art.51 alin.(3) Cod penal olandez, persoana juridică, din punctul de vedere al răspunderii penale se găsește pe aceeași po-

ziție cu societatea fără personalitate juridică, asociația sau fundația.

Ca regulă generală, în *common law* entitățile colective care nu au personalitate juridică, precum instituțiile ecleziastice, cele de învățământ, fundațiile, parteneriatele de afaceri răspund în aceleași condiții, ca și entitățile dotate cu personalitate juridică. În esență, acestea se prezintă într-o formă asemănătoare societăților în comandită ori a societăților civile. Astfel, în *Marea Britanie*, potrivit *Interpretation Act* din 1978, prin noțiunea de „persoană” care există în definiția unei infracțiuni se înțelege toată categoria de persoane juridice, precum și toate entitățile fără personalitate juridică – *unincorporated association*²⁴.

Legiuitorul canadian a prevăzut în art.2 din Codul penal canadian o dispoziție generală potrivit căreia prin termenul „persoană” se înțelege orice persoană fizică sau juridică, aceasta din urmă în sensul de entitate distinctă de indivizii care o compun, indiferent dacă are sau nu personalitate juridică²⁵. În Canada există peste 65.000 de asociații și fundații, unele gestionând peste 3.000.000 de dolari, având practic un rol central în organizarea socială și economică a țării, neputându-se admite ca o activitate de o asemenea anvergură să iasă din sfera dreptului penal (*Court of Appeal of Ontario, dec. R. v. Church of Scientology of Toronto* (1997)²⁶. Tot astfel, instanța supremă a decis, în cazul *United Nurses of Alberta*, că un sindicat de infirmiere, fără personalitate juridică, dar având capacitatea de a negocia contractele de muncă în numele membrilor săi, poate fi tras la răspundere pentru ultragiurea instanței în timpul unui conflict de muncă²⁷.

În *dreptul american*, cu privire la întreprinderile comerciale fără personalitate juridică, ideea tradițională este că, în absența unei norme speciale, un parteneriat de afaceri sau o altă asociație fără personalitate juridică nu pot răspunde pentru infracțiunile săvârșite de parteneri, asociați sau angajați, cât timp ele nu au capacitate distinctă față de cea a acestora. Chiar și atunci când această teorie domina spectrul juridic, era posibilă condamnarea unor astfel de entități, dacă exista o normă expresă în acest sens. Decizia de principiu este *Supreme Court, dec. A. & P. Trucking Co* (1958)²⁸. Chiar dacă jurisprudența este destul de săracă și privește, de regulă, sindicatele, în dreptul federal noțiunea de „persoană” desemnează în prezent și parteneriatele sau alte asemenea colectivități²⁹. Codul penal-model prevede că aceste entități sunt responsabile doar pentru omisiunea de a îndeplini obligațiile impuse expres în sarcina lor, însă puține state au adoptat un astfel de sistem, cele mai multe tratând asociațiile fără personalitate în același fel ca și persoanele juridice ori nefăcând nici o referire explicită la ele.

1.4. Persoanele juridice în formare, lichidare sau transformare

Cu privire la *persoanele juridice aflate în proces de constituire*, se apreciază în mai multe sisteme de drept (de exemplu, cel spaniol) că viitoarea societate cu capacitate juridică este continuatoarea societății aflate în formare, prin urmare, fiind posibilă angajarea răspun-

derii penale a societății pentru infracțiunile săvârșite în faza de constituire³⁰.

În alte sisteme de drept, spre exemplu în cel francez, se consideră că, în principiu, faptele săvârșite de către fondatori în perioada de constituire nu pot angaja decât răspunderea penală a acestor fondatori, deoarece pentru a putea exista o răspundere a persoanei juridice, este necesar ca aceasta să aibă o voință proprie și o existență reală, situație care nu se întâlnește în perioada anterioară dobândirii personalității juridice.

Cu toate acestea, persoana juridică nu este în mod necesar la adăpost de consecințele penale legate de preluarea actelor și faptelor săvârșite de către fondatori, dar eventuala răspundere nu este o răspundere „prin ricoșeu”, ci una pentru fapta proprie, când chiar actul preluării constituie în sine o infracțiune. Astfel, când fondatorii au obținut bunuri aduse ca aport la capitalul social, bunuri provenind din săvârșirea de infracțiuni, iar persoana juridică preia cu știință aceste bunuri, în sarcina sa va putea fi reținută o infracțiune de tănuire (art.321-1 Cod penal francez), sau dacă un fondator a angajat în numele societății în formare salariați în condiții incompatibile cu demnitatea persoanei și după înmatricularea societății, societatea menținând contractele de muncă în condițiile inițiale va răspunde în acest caz pentru aceeași infracțiune.

Se acceptă chiar posibilitatea asimilării entităților colective aflate în faza finală a constituirii cu persoanele juridice, considerându-se că, în baza autonomiei dreptului penal, o asemenea entitate, care este „foarte aproape de o adevărată societate”, poate fi considerată ca persoană juridică în sensul legii penale, aceasta răspunzând pentru infracțiunile săvârșite în contul său.

O soluție de această natură întâlnim în *dreptul belgian*, fiind o soluție explicită a legiuitorului. Astfel potrivit art.5 alin.(3) Cod penal belgian „sunt asimilate persoanelor juridice societățile evidențiate la art.2 alin. (3) din legile coordonate asupra societăților comerciale și societăților comerciale în formare”. Sunt vizate astfel societățile ale căror statute nu au fost încă adoptate, adică societățile în curs de constituire, precum și societățile pentru care procedura de constituire s-a încheiat, dar actul constitutiv nu a fost depus la grefa tribunalului comercial în raza căruia societatea își are sediul. Deși personalitatea juridică se dobândește în urma îndeplinirii acestei ultime formalități, s-a considerat că actele comise anterior de către societate nu trebuie să iasă de sub incidența legii penale³¹.

Trebuie menționat și faptul că această soluție se aplică doar în cazul societăților comerciale în formare, nu și în cazul persoanelor juridice fără scop lucrativ aflate în proces de constituire³².

În ceea ce privește *persoanele juridice aflate în lichidare*, precizăm că dizolvarea nu are drept consecință dispariția subită a persoanei juridice, ci deschiderea procedurii de lichidare, în care aceasta se bucură de o capacitate restrânsă, recunoscută doar pentru nevoile lichidării. În aceste temeuri, în dreptul francez se consideră că, spre deosebire de persoanele aflate în proces de constituire, în acest caz, este

posibilă angajarea răspunderii penale a persoanelor dizolvate.

Cu privire la momentul închiderii lichidării, doctrina s-a pronunțat împotriva unei determinări formale a acestui moment (decizia adunării asociaților sau o decizie judiciară), considerându-se potrivită soluția Camerei Comerciale a Curții de Casație, potrivit căreia, chiar dacă a intervenit radierea societății, personalitatea juridică subzistă „atâta timp cât drepturile și obligațiile cu caracter social nu au fost lichidate”. Amenda și confiscarea pot fi considerate ca obligație cu caracter social, ele putând fi executate chiar și după închiderea formală a lichidării.

Această concepție previne recurgerea la o închidere rapidă și formală a procedurii de lichidare, în scopul sustragerii de la executarea sancțiunilor penale aplicate.

În situațiile de *transformare a persoanei juridice*, se acceptă posibilitatea angajării acesteia pentru infracțiunile săvârșite anterior transformării, în baza continuității societății, considerându-se că o modificare întâmplătoare sau manipulată a formei de societate nu trebuie transformată într-o cauză de natură să împiedice aplicarea sau executarea unei sancțiuni penale³³.

Există și situația sancționării unei entități fără personalitate juridică ce comite o infracțiune, iar ulterior se transformă într-o persoană juridică, cum este cazul unei societăți civile care săvârșește o infracțiune, iar apoi se transformă într-o societate comercială. Dacă și entitatea lipsită de personalitate juridică poate fi, potrivit legii, subiect al infracțiunii, ne aflăm în prezența unei simple transformări care nu afectează răspunderea penală. Dacă legea condiționează angajarea răspunderii penale de existența personalității juridice, situația poate fi rezolvată potrivit regulilor aplicabile în cazul persoanelor juridice în curs de constituire.

În dreptul francez, în art.1844 Cod civil francez se prevede că „schimbarea formei persoanei juridice nu echivalează cu crearea unei noi persoane”, astfel încât ea va putea răspunde pentru infracțiunile comise anterior. Spre exemplu, o societate pe acțiuni poate răspunde pentru infracțiunile săvârșite în contul său în perioada în care era societate cu răspundere limitată³⁴. Nu același lucru se întâmplă în cazurile de absorbție sau fuziune, când unii autori consideră că persoana juridică rezultată în urma fuziunii nu răspunde pentru infracțiunile săvârșite de către persoanele care au fuzionat, în vreme ce alți autori consideră că este posibilă angajarea răspunderii noii persoane juridice, cel puțin când fuziunea sau absorbția s-a făcut în fraudă legii.

Art.151 din Noul Cod penal român prevede că „În cazul pierderii personalității juridice prin fuziune, absorbție sau divizare intervenită după comiterea infracțiunii, răspunderea penală și consecințele acesteia se vor angaja: a) în sarcina persoanei juridice create prin fuziune; b) în sarcina persoanei juridice absorbante; c) în sarcina persoanelor juridice care au fost create prin divizare sau care au dobândit fracțiuni din patrimoniul persoanei divizate”.

Art.86 din *Codul penal belgian* prevede că „pierderea personalității juridice a persoanei condamnate nu stinge pedeapsa”, iar art.20 Cod procedură penală belgian prevede că „acțiunea penală se stinge prin închiderea lichidării, dizolvarea judiciară sau dizolvarea fără lichidare. Acțiunea penală poate fi exercitată și ulterior, dacă intrarea în lichidare, dizolvarea judiciară sau dizolvarea fără lichidare a avut drept scop sustragerea de la urmărire sau dacă persoana juridică a fost inculpată de către judecătorul de instrucție înainte de pierderea personalității juridice”.

Chiar și jurisprudența Curții de Casație belgiene a statuat, la fel ca și instanța supremă franceză, că „prin închiderea lichidării stingerea societății nu este absolută, ea continuând să răspundă pentru acțiunile pe care creditorii sociali le pot exercita împotriva ei, în persoana lichidatorilor, în termenul de prescripție de 5 ani de la închiderea lichidării”³⁵.

Cu privire la reorganizarea prin scindare sau fuziune (dizolvare fără lichidare), legiuitorul belgian a prevăzut expres că aceasta nu stinge acțiunea penală atunci când s-a realizat în scopul sustragerii de la urmărire sau când inculparea persoanei juridice s-a făcut anterior acestei operațiuni. Acțiunea penală poate fi exercitată și împotriva persoanei rezultate.

În caz de transformare a persoanei juridice, *dreptul penal american* aplică reguli identice cu cele din dreptul civil, astfel încât succesorii persoanei juridice dispărute vor fi ținuți pentru infracțiunea reținută în sarcina acesteia, admitându-se chiar și posibilitatea condamnării penale a unei corporații dizolvate, sancțiunea transformându-se într-o creanță ce afectează patrimoniul fostei persoane juridice (*United States Supreme Court, dec. Melrose Distillers Inc. v. United States* (1959); *United States Court of Appeals, 5th Circuit, dec. United States v. Alamo Bank of Texas* (1989))³⁶.

Soluții similare întâlnim și în sistemele de drept australian, canadian și finlandez, cu precizarea că persoanele juridice nu pot evita răspunderea penală prin intrarea în faliment, capitalul societății falimentate constituind subiect al infracțiunii, înlocuind societatea care nu mai există, în caz contrar, existând posibilitatea ca bancrutarea să apară ca o alternativă atractivă în fața unei posibile amenzi³⁷.

1.5. Persoanele juridice străine

Problematica stabilirii capacității penale a persoanei juridice prezintă aspecte particulare în practică, când trebuie analizată în contextul unor elemente de extraneitate, aplicându-se în acest caz, principiul teritorialității și personalității legii penale. Este posibilă și aplicarea principiului realității în măsura în care legislația statului în cauză îl consacră, dar el nu pune probleme noi față de situația teritorialității și personalității.

Potrivit principiului teritorialității, legea penală a statului unde infracțiunea a fost comisă se aplică, indiferent de naționalitatea persoanei juridice care a săvârșit-o și indiferent dacă legislația statului a cărui naționalitate o are persoana juridică consacră sau nu răspunderea penală a acesteia.

Însă când legea condiționează angajarea răspunderii penale de existența personalității juridice soluțiile sunt contradictorii, deoarece o anumită entitate colectivă poate avea personalitate juridică potrivit legii unui stat, iar această personalitate poate lipsi potrivit legislației altui stat.

Astfel, în doctrina franceză, unii autori consideră că pentru a stabili dacă entitatea colectivă străină care a comis infracțiunea în Franța este o persoană juridică se va avea în vedere legea statului străin³⁸. Dacă potrivit legii aceluia stat entitatea care a comis infracțiunea nu are personalitate juridică, ea nu va putea fi subiect al răspunderii penale nici în dreptul francez.

Alți autori consideră că problema existenței personalității juridice trebuie rezolvată potrivit legii franceze, indiferent de statutul societății în dreptul său național, precizându-se că dacă entitatea colectivă este considerată ca fiind subiect de drept civil în Franța, putând să încheie contracte, nu există niciun impediment în a o considera ca persoană juridică responsabilă din punct de vedere penal, indiferent de statutul său în țara de origine³⁹.

Doctrina belgiană consideră, de asemenea, că existența personalității juridice trebuie analizată potrivit legislației statului a cărui naționalitate o are societatea, aceasta intrând sub incidența legii penale dacă are personalitate juridică sau face parte din categoria entităților pe care legea belgiană (art.5 Cod penal belgian) le asimilează persoanelor juridice. Dacă este vorba de o entitate lipsită de personalitate juridică, fiind altă entitate decât cele prevăzute de art.5 alin.(3) din Cod penal belgian, se consideră că nu este posibilă asimilarea ei cu o persoană juridică și nici angajarea răspunderii sale penale⁴⁰.

Sanționarea persoanelor juridice străine ridică și alte probleme privind eficiența și modul de executare a sancțiunilor aplicate, având în vedere efectele unei hotărâri de dizolvare sau de suspendare a activității pronunțate împotriva unei persoane juridice cu sediul în străinătate. Aceste chestiuni și-ar găsi rezolvare optimă prin adoptarea unei convenții internaționale privind recunoașterea și executarea hotărârilor penale străine în cazul persoanelor juridice.

Persoana juridică va răspunde potrivit legii penale a statului a cărui naționalitate o are pentru infracțiunile săvârșite în străinătate în baza principiului personalității legii penale. O situație aparte apare când legea condiționează incidența personalității legii penale de dubla incriminare și se referă doar la infracțiunea săvârșită sau presupune și posibilitatea angajării răspunderii penale a persoanei juridice potrivit ambelor legislații, apreciindu-se că inexistența răspunderii penale a persoanei juridice în statul unde infracțiunea a fost comisă echivalează cu o cauză de nonresponsabilitate care face inoperantă dubla incriminare⁴¹. Condiția dublei incriminări se consideră îndeplinită și dacă, potrivit legii statului unde infracțiunea a fost săvârșită, persoanei juridice i se poate aplica o sancțiune administrativ-penală, cum este cazul Germaniei sau Portugaliei⁴².

S-a concluzionat în doctrină și faptul că limitele

răspunderii instituite pentru persoanele juridice de drept public naționale operează și în cazul persoanelor juridice de drept public străine, deoarece aceste limite sunt stabilite în scopul protejării suveranității statului care le-a impus și pentru a asigura separația puterii administrative de cea judecătorească, o soluție contrară fiind în contradicție cu principiile dreptului internațional public⁴³, punct de vedere împărțit de noi în totalitate.

Note:

¹ Ratificată prin Legea nr. 428-XV din 30.10.2003, publicată la 21.11.2003 în *Monitorul Oficial*, nr. 229 art. 918, promulgat: 17.11.2003

² Ratificată prin Legea nr. 158-XVI din 6.07.2007, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 103-106/451 din 20.07.2007.

³ Bacigalupo S., *La responsabilidad penal de las personas jurídicas*, Ed. Bosch, Barcelona, 1998, p. 369-371; Hidalgo R., Salomon G., Morvan P., *Entreprise et responsabilité pénale*, L.G.D.J., Paris, 1994, p. 26-28; Guyon Y., *Quelles sont les personnes morales de droit privé susceptibles d'encourir une responsabilité pénale? // Revue des sociétés*, 1993, p. 235-237.

⁴ Desportes F., *Responsabilité pénale des personnes morales*, art. 121 -2, „Juris-Classeur pénal”, Ed. Techniques Juris-Classeurs, 2001, p. 21; Hamer Ph., Romaniello S., *La responsabilité pénale des personnes morales. La loi du 4 Mai 1999*, Ed. Kluwer, Diegem, 1999

⁵ Bacigalupo S., *op.cit.*, p. 370-371.

⁶ Donnedieu de Vabres H., *Les limites de la responsabilité pénale des personnes morales // Revue internationale de droit pénal*, 1950, p. 342.

⁷ Hidalgo R., Salomon G., Morvan P., *op.cit.*, p. 27.

⁸ Valeur R., *La responsabilité pénale des personnes morales dans les droits français et anglo-américains avec les principaux arrêts faisant jurisprudence en la matière*, Ed. Marcel Giard, Paris, 1931, p. 53-57.

⁹ *Ibidem*, p. 61.

¹⁰ Gebara A., *La responsabilité pénale des personnes morales en droit positif français*, teză, Paris, 1945, p. 214-215.

¹¹ Picard E., *La responsabilité pénale des personnes morales de droit public: fondements et champ d'application // Revue des sociétés*, 1993, p. 270; Roth R., *Responsabilité pénale de l'entreprise: modèles de réflexion // Revue pénale suisse*, 1997, p. 372.

¹² Picard E., *op.cit.*, p.271.

¹³ *Ibidem*, p.272.

¹⁴ Bacigalupo S., *op.cit.*, p.374; Hidalgo R., Salomon G., Morvan P., *op.cit.*, p. 27; Hamer Ph., Romaniello S., *La responsabilité pénale des personnes morales. La loi du 4 Mai 1999*, Ed. Kluwer, Diegem, 1999, p.32.

¹⁵ Levy A., Bloch St., Bloch J.-D., *La responsabilité pénale des collectivités territoriales, de leurs élus, de leurs agents*, Ed. Litec, Paris, 1995, p.7-8; Hidalgo R., Salomon G., Morvan P., *op.cit.*, p.37.

¹⁶ Bacigalupo S., *op.cit.*, 1998, p.374.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Picard E., *op.cit.*, p.275-278.

¹⁹ Hidalgo R., Salomon G., Morvan P., *op.cit.*, p.24.

²⁰ Dannecker G., *Reflexiones sobre la responsabilidad penal de las personas jurídicas // Revista penal*, 2001; Bacigalupo S., *op.cit.*, p.50, p.376-377.

²¹ Dannecker G., *op.cit.*, Bacigalupo S., *op.cit.*, p.50.

²² Guyon Y., *op.cit.*, p.237; Couvrat P., *La responsabilité pénale des personnes morales: un principe nouveau // Les petites affiches*, nr. 120/1993, p.14.

²³ Desportes F., *op.cit.*, p.64.

²⁴ Spencer J. R., *La responsabilité pénale dans l'entreprise en Angleterre // Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, 1997, p.292.

²⁵ Viau L., *La question de la responsabilité des personnes morales en droit canadien // Revue de droit pénal et de criminologie*, 1994, p.524.

²⁶ Boisvert A.-M., *Corporale Criminal Liability*, University of Montreal, Uniform Law Conference of Canada, A Discussion Paper, p.5-6.

²⁷ Viau L., *op.cit.*, p.524.

²⁸ Wise E. M., *Criminal Liability of Corporations - USA // De Doelder H., Tiedemann K., La criminalisation du comportement collectif, XIVe Congrès International de Droit Comparé*, Kluwer Law International, The Hague, 1996, p.393.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Bacigalupo S., *op.cit.*, p.378-379.

³¹ Hamer Ph., Romaniello S., *op.cit.*, p.31.

³² Vanderlinden Ch., *La loi instaurant la responsabilité pénale des personnes morales et le droit pénal social // Revue de droit pénal et de criminologie*, 1999, p.661; Hamer Ph., Romaniello S., *op.cit.*, p.35.

³³ Bacigalupo S., *op.cit.*, p.377-378; Van de Remoortere Fr., *La question de la responsabilité pénale des personnes morales en droit de l'environnement // Revue de droit pénal et de criminologie*, 1991, p.83.

³⁴ Pradel J., *La responsabilité pénale des personnes morales en droit français. Quelques questions // Revue pénitentiaire et de droit pénal*, 1998, p.166.

³⁵ Hamer Ph., Romaniello S., *op.cit.*, p.57.

³⁶ Lederman E., *Models for Imposing Corporate Criminal Liability: From Adaptation and Imitation Toward Aggregation and the Search for Self-Identity // Buffalo Criminal Law Review*, 2000, p.647.

³⁷ Riihijärvi M., *Criminal Liability of Corporations – Finland // De Doelder H., Tiedemann K., La criminalisation du comportement collectif, XIVe Congrès International de Droit Comparé*, Kluwer Law International, The Hague, 1996, p.214-215.

³⁸ Delmas M., *Personnes morales étrangères et françaises (Questions de droit pénal international) // Revue des sociétés*, 1993, p.257; Couvrat P., *La responsabilité pénale des personnes morales: un principe nouveau // Les petites affiches*, nr. 120/1993, p.14.

³⁹ Desportes F., *op.cit.*, p.56; Mercadal B., *La responsabilité pénale des personnes morales. Rapport introductif // Revue de droit des affaires internationales*, 1995, p.547.

⁴⁰ Hamer Ph., Romaniello S., *op.cit.*, p.36.

⁴¹ Bouloc B., *La responsabilité pénale des entreprises en droit français // Revue internationale de droit comparé*, 1994, p.673.

⁴² Delmas M., *op.cit.*, p.257; Couvrat P., *op.cit.*, p.14.

⁴³ Desportes F., *op.cit.*, p.59.